

هندسه؛ سنت نقش‌پردازی در فرش

اعظم رسولی / مدرس گروه هنر، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران

rasooliazam@yahoo.com

چکیده

در تمدن اسلامی، فرآیند آفرینش‌گری هنرمند با استناد به اصل «اقتدا بصنعه باری» در طول صنع الهی قرار دارد و اهلیت هنرمند و صنعتگر، مستلزم تخصص در فن و هنر و اخذ مراتب معنوی بیان شده‌است. همچنین در منابع مکتوب تمدن اسلامی، هندسه در ذیل علوم و فلسفه قرار دارد و تعاریف حکمی و معنوی در باب هندسه، پیوستگی مبانی حکمی و چگونگی صنع و آفرینش و کاربرد فراوان هندسه در هنرها و صناعات اسلامی، بر اهمیت هندسه در تمدن اسلامی تأکید دارد.

کاربرد هندسه در فرش ایران، به‌عنوان شاخص‌ترین جلوه هنر و صنعت اسلامی، سنتی مرسوم و متداول است. این سنت در نظام آموزش شفاهی و غیرمکتوب به‌صورت سینه به سینه از نسلی به نسل دیگر رسیده و یا از طریق نظام‌های مدون استاد- شاگردی حاکم در کارگاه‌های هنری منتقل شده‌است. طرح و نقش نخستین مولفه‌ای است که ویژگی‌های هنری، ذوقی و زیبایی فرش را عیان می‌سازد و تفکر هندسی نهفته در آن موجد قدرت، زیبایی، نظم، تناسب و تعادل میان اجزاء و کلیت طرح فرش است. اساس ترکیب‌بندی و ساختار طرح، مبتنی بر هندسه پنهان است. استفاده از تقسیمات هندسی دایره، مستطیل، مربع، مثلث و دیگر اشکال بنیادین هندسی، ترازبندی لایه‌های طرح و الگوی سطوح، نسبت بخش‌های مختلف ساختار طرح با یکدیگر، نسبت‌های طلایی ابعاد و اندازه‌های فرش نسبت به فضا، ایجاد وحدت از میان نقوش متکثر و ... بر نقش و اهمیت هندسه در فرش تأکید دارد.

بر اساس ضرورت شناخت سنت‌های پیدا و پنهان و موثر بر وجوه هنری فرش، در این مقاله از شیوه توصیفی- تحلیلی و گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای- اسنادی استفاده شده‌است. مهم‌ترین سوالات این پژوهش عبارتند از:

۱. نسبت میان مبانی نظری و ساحت حکمی و معنوی هندسه با طرح و نقش فرش چیست؟

۲. کاربرد هندسه در سنت نقش‌پردازی فرش دستباف چگونه است؟

واژگان کلیدی

تمدن اسلامی، هندسه، مبانی نظری و حکمی، فرش دستباف، سنت نقش‌پردازی فرش.